

13-18 mart 2025-ci il

Mühasiblərin və auditorların peşə fəaliyyətinin etik bünövrəsi: Beynəlxalq Etika Məcəlləsi

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə uğurla reallaşdırılan iqtisadi islahatlar, o cümlədən sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı dövlət proqramlarının həyata keçirilməsi, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, kölgə iqtisadiyyatının azaldılması və korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, idarəetmə sisteminə və bütlövlükdə iqtisadi-sosial həyatda şəffaflıq amilinə xüsusi önəm verilməsi Azərbaycanada dayanıqlı və inklüziv iqtisadiyyatın durmadan inkişaf etməsi üçün zəmin yaradır. Sosial-iqtisadi islahatların mühüm amillərindən biri olan şəffaflığın təmin olunması istiqamətində müstəqil audit də özünəməxsus rol oynamaqdadır. Bununla belə, Azərbaycanda müstəqil auditin qarşısında duran problemlər yeni dövrün çağırışları nəzərə alınmaqla müasir və dünya təcrübəsinə əsaslanan yanaşmanın tətbiqini ön plana çəkir.

Ölkə prezidenti dəfələrlə imzaladığı sənədlərdə, çıxışlarında və nitqlərində beynəlxalq standartların tətbiqinin zəruriliyini vurğulamışdır. Buna misal olaraq şəffaflıq və idarəetmənin gücləndirilməsi, insan hüquqları və demokratiya, ətraf mühit və davamlı inkişaf, təhlükəsizlik və hüquq-mühafizə, beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıq və digər sahələr göstərmək olar. Xüsusi olaraq qeyd edilməlidir ki, ölkə prezidenti Azərbaycanın maliyyə sistemində şəffaflığın və səmərəliliyin artırılması mövzusunun daim diqqət mərkəzində saxlayır. Bu, xüsusilə dövlət büdcəsinin daha şəffaf şəkildə hazırlanması və maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması ilə əlaqədardır. Məsələn, 2019-cu ildə keçirilən Beynəlxalq Maliyyə və İqtisadi Forumunda Prezidentin çıxışında dövlət büdcəsi və maliyyə idarəçiliyinin şəffaflıq və beynəlxalq mühasibatlıq standartlarına uyğun olmasının vacibliyi xüsusi qeyd etmişdir. Eyni zamanda Azərbaycan Prezidenti dövlət maliyyəsinin idarə olunmasına, maliyyə hesabatlarının şəffaflığının təmin edilməsinə, auditor fəaliyyətinin beynəlxalq standartlara müvafiqliyinə böyük əhəmiyyət vermişdir.

“Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatı inkişaf etdikcə və onun dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyası gücləndikcə iqtisadi-maliyyə münasibətlərində şəffaflığın təmin olunmasında, iqtisadi cinayətkarlığa və korrupsiyaya qarşı mübarizədə auditin imkanlarından daha geniş istifadə etmək zərurəti yaranır. Bunun üçün müstəqil maliyyə nəzarəti sahəsində mütləq dünyəvi təcrübəsinə öyrənmək və milli iqtisadiyyatın xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla ölkəmizdə tətbiqini genişləndirmək çox vacibdir. Audit sisteminin beynəlxalq təcrübə və standartlar əsasında təkmilləşdirilməsi ölkə iqtisadiyyatında maliyyə şəffaflığını, büdcə vəsaitlərindən təyinatına uyğun istifadəni təmin etməklə, Azərbaycanın iqtisadi güdrətinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir” (Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatasının kollektivinə və üzvlərinə, 4 aprel 2006-cı il).

Ölkə prezidentinin proqram xarakterli tapşırıqlarının icrasını təmin etmək məqsədilə Auditorlar Palatası respublikamızda beynəlxalq audit standartlarının tətbiqinə keçid məqsədilə auditor xidmətinin təşkili və tənzimlənməsi, kadr hazırlığı, metodi təminat, keyfiyyətə nəzarət sistemlərinin beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması sahəsində islahatları həyata keçirmiş və 2010-cu ilin 1 yanvar tarixində ölkəmizdə Beynəlxalq Audit Standartlarının tətbiqinə keçilmişdir. Bu məqsədlə Palata tərəfindən Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyasının beynəlxalq audit, təhsil, keyfiyyətə nəzarət, araşdırma və intizam tədbirləri standartları, etik qaydalar və digər sənədlər tərcümə və nəşr edilmişdir.

Əminliklə demək olar ki, mühasiblərin

və auditorların peşə fəaliyyətlərindəki davranış qaydalarını müəyyən edən əsas sənəd Peşəkar Mühasiblərin Beynəlxalq Etika Məcəlləsidir.

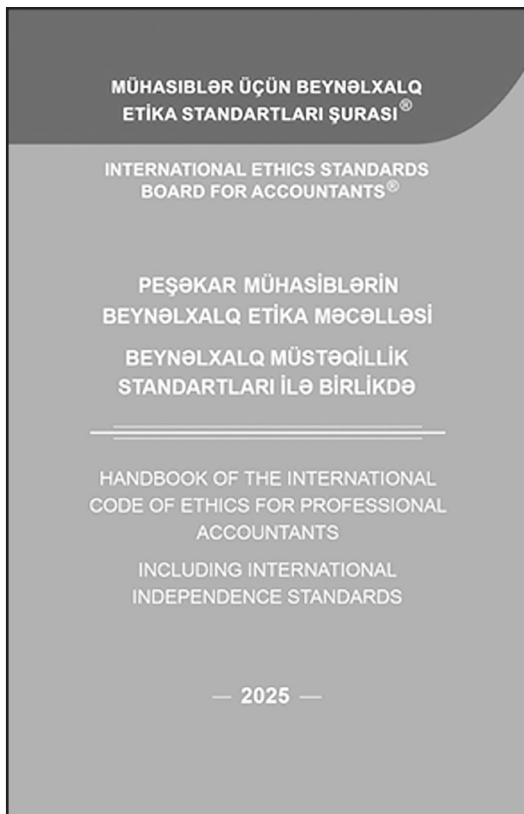
Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatasının 2003-cü ildən üzv olduğu Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyasının (IFAC) qəbul etdiyi və Mühasiblər üçün Beynəlxalq Etika Standartları Şurası (IESBA) tərəfindən hazırlanmış bu sənəd, mühasiblər üçün etik peşə davranış normalarını müəyyən edir. Bu qaydalar peşəkar mühasiblərin, eləcə də auditorların fəaliyyətində etik davranışları təşviq edir və onların fəaliyyətlərini beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasını təbliğ edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin şəffaflığın artırılması və maliyyə nəzarətinin gücləndirilməsi sahəsində Beynəlxalq Audit Standartlarının tətbiqinin zəruriliyi və xüsusi əhəmiyyəti barədə proqram xarakterli tövsiyələrini rəhbər tutaraq, Auditorlar Palatası tərəfindən Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyasının (IFAC) üzvlük tələblərinin icrasını təmin etmək məqsədilə, Məcəllə son 25 ildə 3 dəfə tərcümə edilmiş və bütün maraqlı tərəflərə çatdırılmışdır. Hələ Azərbaycanda müstəqil audit sistemi yeni təşəkkül tapdığı dövrlərdə, yəni 1996-2000-ci illərdə həmin məcəllə əsasında auditorların etika məcəlləsi hazırlanmış və milli standart kimi qəbul edilmişdir. O dövrdə, Azərbaycanda audit təcrübəsinin yeni formalaşdığı şəraitdə bu sənəd auditor və müfəttişlər, təftişçilər arasındakı konseptual fərqləri yetərincə açıqlamış və ilk növbədə audit sifarişçiləri arasında, bütövlükdə isə maraqlı tərəflər və ictimaiyyət arasında auditlə bağlı düzgün təsəvvür formalaşmasında öz töhfəsini vermişdir.

Auditorlar Palatasının Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyasında tam üzvlük statusu isə bu sahədə daha ciddi öhdəliklər yaratmışdır. Ona görə də Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyasının tərcümə strategiyasına uyğun olaraq Məcəllənin tərcüməsi, redaktəsi və nəşri üçün müvafiq hüquq əldə edilməklə, həmin sənəd milli standart kimi yox, beynəlxalq səviyyəli mühüm bir sənəd kimi nəşr edilmişdir. Sual yarana bilər ki, eyni sənədin təkrar nəşrlərinin səbəbi nədir? Açıqlamaq istərdim ki, həm bu Məcəllə, həm də Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyası tərəfindən tanınan bir sıra beynəlxalq standartlar dövrü olaraq yenilənən və müasir dövrə uyğunlaşdırılır. Belə sənədlərə misal olaraq, Beynəlxalq Audit Standartları ilə yanaşı Beynəlxalq Təhsil Standartlarını, İctimai Sektor üçün Maliyyə hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarını, Beynəlxalq Keyfiyyətin İdarə Edilməsi Standartlarını göstərmək olar. Bu yenilənmə eyni zamanda etik davranış qaydalarına da aiddir. Əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, 2017-2018-ci illərdə Peşəkar Mühasiblərin Beynəlxalq Etika Məcəlləsinin “Beynəlxalq Müstəqillik Standartları” başlıqlı tam bir hissə əlavə edilmiş və həmin yenilənmə sifət auditor fəaliyyətinə həsr olunmuşdur. Bununla da, əvvəllər mövcud olmuş mühasib (accounting) ifadəsinin beynəlxalq anlamda həm də auditora aid olması ilə bağlı fərqli yanaşmalar aradan qaldırılmışdır.

Peşəkar mühasiblərin beynəlxalq etika məcəlləsi və beynəlxalq müstəqillik standartlarının əsas məqsədi mühasiblərin və auditorların peşəkar fəaliyyətində yüksək etik və peşəkar standartları təmin etməkdir. Bu məcəllə, mühasiblərin davranışlarını tənzimləyən qaydalar müəyyən edir və onların müstəqilliyini qorumağa kömək edir. Məqsəd aşağıdakılardır:

• **Etik prinsiplərin qorunması:** Məcəllə mühasiblərdən etik prinsiplərə riayət etmələrini tələb edir. Bu prinsiplər arasında dürüstlük, obyektivlik, peşəkar davranış, etibarlılıq və şəffaflıq yer alır.

Mühasiblər bu prinsiplərə əməl etməklə öz fəaliyyətlərini etibarlılıq artırır.

• **Müstəqilliyin qorunması:** Auditorların və mühasiblərin müstəqil olmalarını təmin etmək məqsədi güdür. Məcəllə mühasiblərin və auditorların müstəqil qalmasını və maraq toqquşmalarından qaçmalarını tələb edir. Bu, maliyyə hesabatlarının düzgünlüyünü və etibarlılığını təmin edir.

• **Beynəlxalq standartların tətbiqinin təmin edilməsi:** Bu məcəllə mühasiblər və auditorlar arasında beynəlxalq səviyyədə vahid etik və peşəkar standartların tətbiqini təmin edir. Bu, müxtəlif ölkələrdə fəaliyyət göstərən mühasiblər arasında əməkdaşlığın və müştəri etibarının güclənməsinə səbəb olur.

Peşəkar mühasiblərin beynəlxalq etika məcəlləsinin və müstəqillik standartlarının əhəmiyyəti çox genişdir və həm peşəkar mühasiblər, həm də geniş ictimaiyyət üçün müxtəlif faydalar təmin edir:

• **Etibarlılıq və keyfiyyət:** Məcəllə mühasiblərin və auditorların fəaliyyətinin etibarlı və keyfiyyətli olmasını təmin edir. Müstəqillik və etik qaydalara riayət edilməsi, maliyyə hesabatlarının düzgünlüyünü və hesabatların keyfiyyətini artırır. Bu, mühasiblərin və auditorların daha yüksək etibar qazanmasına səbəb olur.

• **Hesabatlılıq və şəffaflıq:** Beynəlxalq etika məcəlləsi mühasibləri şəffaf və hesablı fəaliyyət göstərməyə təşviq edir. Şəffaflıq mühasibat hesabatlarının doğru və düzgün olmasına kömək edir, bununla da maliyyə məlumatları istifadəçiləri üçün daha etibarlı olur. Bu xüsusiyyət bütün maraqlı tərəflər, o cümlədən vergi ödəyiciləri üçün xüsusilə vacibdir.

• **İqtisadi sabitlik və dayanıqlılıq:** Etibarlı və düzgün maliyyə hesabatları iqtisadi sabitliyin təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Məcəllə, mühasiblərin müstəqil və etik qaydalara əsaslanaraq fəaliyyət göstərməsini təmin edərək maliyyə bazarlarının dayanıqlılığını gücləndirir. Nəticədə, iqtisadi böhranların və maliyyə manipulyasiyalarının qarşısını almağa kömək edir.

• **Hüquqi və peşəkar müdafiə:** Məcəllə mühasibləri etik qaydalara riayət etməyə təşviq edir və hər hansı bir hüquqi və peşəkar məsuliyyətin qarşısını alır. Mühasiblərin və auditorların etik davranışları, onların hüquqi müdafiəsini də təmin edir, çünki etikəsiz və ya qeyri-etik fəaliyyətlər, mühasiblər üçün ciddi hüquqi və peşəkar nəticələr doğura bilər.

• **Qlobal əməkdaşlıq və dürüstlüyə təşviq:** Məcəllə beynəlxalq səviyyədə mühasiblər arasında əməkdaşlığı təşviq edir. Mühasiblər, müxtəlif ölkələrdə fəaliyyət göstərsələr də, vahid etik və müstəqillik prinsiplərinə riayət edərək müştərilərinə daha etibarlı xidmət göstə-

Nəcəf Təhbov,
Azərbaycan Respublikası
Auditorlar Palatası sədrinin
elmi-metodik məsələlər
üzrə müşaviri

rir. Bu, qlobal iqtisadiyyatın təmizliyini və dayanıqlılığını artırır.

Məcəllənin peşəkar mühasiblər və auditorlar üçün aşağıdakı aspektlərdə əhəmiyyətli:

- **Peşəkar etika və qaydalara riayət edilməsi:** Beynəlxalq Etika Məcəlləsi mühasiblərin və auditorların peşəkar fəaliyyətlərini etik prinsiplər əsasında təşkil etmələrini təmin edir. Məcəllə, mühasiblərin müstəqil və dürüst olmasını, maraq toqquşmalarından qaçmasını və müştərilərinə qarşı şəffaflıq göstərməsini tələb edir. Bu, auditorların və mühasiblərin etibarını gücləndirir və müştəri ilə peşəkar münasibətləri tənzimləyir.

- **Peşəkar müstəqillik:** Məcəllə mühasiblərdən müstəqil olmalarını tələb edir. Auditorların və mühasiblərin müstəqil olmaları, onların verdikləri rəylərin və hesabatların obyektivliyini və etibarlılığını təmin edir. Müstəqillik həmçinin, maliyyə hesabatlarında və auditlərdə yüksək keyfiyyətin qorunmasına kömək edir.

- **Peşəkar davranışın yüksəldilməsi:** Məcəllə mühasiblərdən yüksək peşəkar davranış tələb edir. Bu, mühasiblərin həm daxili, həm də xarici tərəfdaşlar ilə münasibətlərini daha sağlam və etibarlı edir. Məcəllənin tətbiqi, mühasiblərin peşəkar işlərini mükəmməl şəkildə yerinə yetirmələrini imkan verir.

- **İntizam və tənbeh tədbirləri:** Məcəllə, mühasiblər üçün ciddi intizam qaydaları təyin edir. Bu, qeyri-peşəkar və etik olmayan davranışların qarşısını alır. Mühasiblər və auditorlar, müəyyən edilmiş qaydalara riayət etmədikləri təqdirdə, intizam və hüquqi məsuliyyətlə üzləşə bilərlər.

Dövlət orqanları üçün əhəmiyyətli:
Beynəlxalq Etika Məcəlləsi dövlət üçün də əhəmiyyətlidir:

• **Maliyyə hesabatlarının etibarlılığı və nəzarəti:** Dövlət orqanları maliyyə hesabatlarının düzgünlüyünü və etibarlılığını təmin etmək üçün mühasiblərin fəaliyyətini tənzimləmək istəyirlər. Məcəllə mühasiblərin davranışını və audit proseslərini standartlaşdıraraq maliyyə hesabatlarının keyfiyyətini artırır və dövlətin maliyyə nəzarətini yaxşılaşdırır. Dövlət orqanları, etibarlı maliyyə məlumatları əsasında daha düzgün iqtisadi siyasət tətbiq edə bilərlər.

- **Şəffaflıq və hesabatlılıq:** Dövlət üçün şəffaflıq və hesabatlılıq önəmlidir. Beynəlxalq Etika Məcəlləsi mühasibləri şəffaf fəaliyyətə təşviq edir, beləliklə dövlət orqanları iqtisadi fəaliyyətlərin izlənilməsinə və mühasibat hesabatlarının düzgün təqdim olunmasını təmin edə bilərlər.

- **Vergilər və iqtisadi dayanıqlılıq:** Məcəllə mühasibləri düzgün vergi hesabatı verməyə təşviq edir. Bu, dövlətin vergi gəlirlərinin artmasına və iqtisadi da-

yanıqlılığın qorunmasına kömək edir. Dövlə, düzgün vergi ödənişlərini təşviq edərək iqtisadiyyatı daha dayanıqlı edə bilər.

Vergi Ödəyiciləri üçün əhəmiyyətli:
Vergi ödəyiciləri beynəlxalq etika məcəlləsinin tətbiqindən birbaşa fayda əldə edirlər:

- **Düzgün və etibarlı vergi bəyannamələri:** Məcəllə, mühasiblərin vergi ödəyiciləri üçün düzgün və şəffaf vergi bəyannamələri hazırlamalarını təmin edir. Bu, vergi ödəyicilərinin qanunlara uyğun olaraq vergi ödəməsinə və hər hansı bir qeyri-qanuni və ya yanlış vergi öhdəliklərindən qaçmalarını təmin edir.

- **Mübahisələrin minimalaşdırılması:** Beynəlxalq Etika Məcəlləsi mühasiblərin doğru və etik fəaliyyət göstərməsini tələb etdiyi üçün, vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasında mübahisələr azalır. Düzgün və şəffaf vergi bəyannamələri verildikdə, vergi ödəyiciləri üçün hüquqi və maliyyə riskləri minimuma enir.

- **Daha yüksək etibarlılıq:** Vergi ödəyiciləri mühasiblər və auditorlar tərəfindən təqdim edilən xidmətlərə daha çox etibar edirlər, çünki bu xidmətlər Beynəlxalq Etika Məcəlləsinə uyğun şəkildə həyata keçirilir. Bu, vergi ödəyicilərinin mühasiblərə və auditorlara daha çox güvənmələrinə və daha sağlam maliyyə qərarları vermələrinə imkan tanır.

İctimaiyyət üçün əhəmiyyətli:
Beynəlxalq Etika Məcəlləsinin ictimaiyyətə də bir sıra faydaları vardır:

- **Maliyyə hesabatlarının dürüstlüyü və etibarlılığı:** İctimaiyyət, mühasiblər və auditorlar vasitəsilə təqdim edilən maliyyə hesabatlarının doğruluğuna əsaslanır. Məcəllə, bu hesabatların keyfiyyətini və etibarlılığını təmin edir, beləliklə ictimaiyyətin maliyyə məlumatlarına daha çox güvənməsi mümkündür.

- **Sosial etika və məsuliyyətli iqtisadi fəaliyyətlər:** Məcəllə, peşəkar mühasiblərin sosial və etik məsuliyyətlərə riayət etməyə təşviq edir. İctimaiyyət, etik prinsiplərə uyğun fəaliyyət göstərən mühasiblərdən faydalana bilər, bu da ümumilikdə daha məsuliyyətli və dayanıqlı iqtisadiyyatın yaranmasına səbəb olur.

- **İctimai etimadın artırılması:** Məcəllənin tətbiqi, mühasiblərin və auditorların etibarını artırır. Bu isə ictimaiyyətin bu sahəyə olan güvənini və inamını artırır. Nəticədə, mühasiblər və auditorlar daha yüksək peşəkar standartlarla işləyərək ictimaiyyətin hüquqlarını qorumağa yönəlik fəaliyyətlər göstərə bilərlər.

Azərbaycanda müstəqil auditin qarşısını duran problemlər yeni dövrün çağırışları nəzərə alınmaqla mövcud qabaqçıl dünya təcrübəsinə əsaslanan yanaşmaların tətbiqini ön plana çəkir. Ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin dediyi kimi: “Yeni dövrün çağırışlarını nəzərə alaraq, iqtisadi islahatların indiki mərhələsində audit sisteminin yenidən qurmaq, onun təsirliliyini artırmaq və beynəlxalq aləmə inteqrasiyasını gücləndirmək sahəsində çox iş görülməlidir”.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin şəffaflığın artırılması və maliyyə nəzarətinin gücləndirilməsi sahəsində Beynəlxalq Standartlarının tətbiqinə verdiyi tövsiyələri əldə rəhbər tutaraq, Auditorlar Palatası tərəfindən IFAC-dan müvafiq hüquqlar alınmaqla tərcümə və redaktə olunaraq, 2024-cü ilin 15 dekabr tarixində qüvvəyə minən Peşəkar Mühasiblərin Beynəlxalq Etika Məcəlləsi (Beynəlxalq Müstəqillik Standartları ilə birlikdə), auditorların, mühasiblərin və bütövlükdə bütün maraqlı tərəflərin istifadəsi üçün nəşr edilmişdir.

Əminlik ki, peşə həyatımızda etik qaydaları özündə ehtiva edən bu sənəd Azərbaycanda mühasiblərə və auditorlara fəaliyyətlərində öz töhfəsini verəcəkdir.